

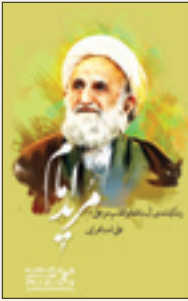
پیش‌خوان

پیش‌خوان

نظر و گذری بر یک یادمان نو انتشار برای زنده‌یاد آیت‌الله ابوالقاسم خزعلی

«هرید امام» در ادوار گوناگون حیات

■ **شاهد توحیدی**

و عملی زنده‌یاد آیت‌الله ابوالقاسم خزعلی را به مدد خاطرات وی بازخوانده است. این پژوهش، از سوی علی احمد محرابی انجام شده است.
تارنمای ناشر در معرفی مفاد این اثر، اشاراتی به ترتیبی پی آمده دارد:

«جدیدترین اثر مؤسسه فرهنگی– هنری مرکز اسناد انقلاب اسلامی با عنوان مرید امام که روایتی از زندگی و مبارزات آیت‌الله ابوالقاسم خزعلی است، روانه بازار نشر شد. این کتاب به قلم علی احمد محرابی و در قالب دانستنی‌های روان و شیوا، زندگی، مبارزات و فعالیت‌های آیت‌الله خزعلی در ادوار قبل و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی را روایت کند. همانطور که در مقدمه این اثر آمده، یکی از ویژگی‌های برجسته کتاب مرید امام، استفاده مؤثر از خاطرات آیت‌الله خزعلی است. نویسنده این اثر کوشیده است تا با جست‌وجو در خاطرات آن مرحوم – که در مرکز اسناد انقلاب اسلامی ثبت و ضبط شده– تصویری ساده و همه فهم و در عین حال کامل، از تمامی برهه‌های حیات ایشان ارائه دهد تا نسل‌های جوان امروز و آیندگان با ابعاد مختلف شخصیت و تلاش‌های علمی و مبارزاتی آیت‌الله خزعلی آشنا شوند. صفحات ابتدایی کتاب حاضر، شامل زندگینامه، مبارزات و فعالیت‌های آیت‌الله

▲ آیت‌الله ابوالقاسم خزعلی

در اوپسین سالیان حیات

خزعلی، در جریان نهضت امام خمینی و انقلاب اسلامی است. دوران کودکی آیت‌الله خزعلی، تحصیلات، ماجرای هجرت وی به مشهد و قم و حضور در درس فقه آیت‌الله بروجردی، ارتباط او با آیت‌الله کاشانی و فدائیان اسلام و… بخشی است. نویسنده در صفحاتی از کتاب حاضر، به بررسی مواضع آیت‌الله خزعلی در قبال امریکا و می‌پردازد و مبارزات وی با طوطه‌های امریکا و رژیم پهلوی را به تصویر می‌کشد. روایت فعالیت‌ها و مبارزات آیت‌الله خزعلی در واقعه فیضیه، قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۴ و سپس تبعید او به زابل، گناه و دامغان هم بخشی از این کتاب را تشکیل می‌دهد. در بخش دیگری از کتاب مرید امام، فعالیت‌های علمی آیت‌الله خزعلی و مسئولیت‌های وی پس از پیروزی انقلاب اسلامی، مورد واکاوی قرار گرفته است. همچنین در این صفحات، به موضوع مهم انتخاب آیت‌الله خامنه‌ای به رهبری و خاطرات آیت‌الله خزعلی در این رابطه پرداخته می‌شود. براساس آنچه در این صفحات آمده، آیت‌الله خزعلی از آن جهت که در آن برهه حساس تاریخی عضو مجلس خبرگان رهبری بود، در متن قضیه قرار داشته و اطلاعات ذی‌قیمتی درباره جلسه حساس خبرگان، در نیمه خرداد سال ۱۳۶۸ داد. از مهم‌ترین سر فصل‌های کتاب حاضر، بررسی و واکاوی دیدگاه‌ها ومواضع آیت‌الله خزعلی در جریان فتنه سال ۱۳۸۸ است. مواضع آیت‌الله خزعلی در این برهه حساس تاریخی، آن‌چنان روشن شده که وی حتی در برابر مواضع فرزند خود نیز موضع‌گیری کرد و در رد مواضع او نامه‌ای سرگشاده نوشت. ماجرای درخواست مهدی کروبی برای دیدار با آیت‌الله خزعلی و این درخواست توسط ایشان نیز از دیگر مباحث جالب توجهی است که در این بخش از کتاب مرید امام به آن پرداخته شده است…»

جستارهایی در سیره تبلیغی زنده‌یاد آیت‌الله ابوالقاسم خزعلی

«جستارهایی در سیره تبلیغی زنده‌یاد آیت‌الله ابوالقاسم خزعلی» در گفت‌وشنود با دکتر محسن خزعلی

حکایت رفتار روشنگر و کریمانه پدر با مولوی عبدالحمید در روز عید غدیر

■ **معصومه طاهری**

سال‌ها دیگر بر اثر تحال عالم مجاهد و پراستقامت، زنده‌یاد آیت‌الله حاج شیخ ابوالقاسم خزعلی سپری شد. به واقع هر چه از دوره زیست این پیشگامان انقلاب اسلامی دورتر می‌شویم، ارزش‌های نظری و عملی ایشان بیشتر خودنمایی می‌کند. همین امر بازخوانی این اصول و مبانی را نیز ضروری می‌سازد. در گفت‌وشنود پیش‌روی دکتر محسن خزعلی فرزند آن بزرگ، به روایت پاره‌ای از دانسته‌ها و خاطره‌های خود از سیره نظری و عملی پدر پرداخته‌ام. امید آنکه تاریخ پیروان انقلاب اسلامی و عموم علاقه‌مندان را مفید و مقبول آید.

گفت‌ و شنود حاضر را از این نکته آغاز می‌کنیم که نقش زنده‌یاد آیت‌الله ابوالقاسم خزعلی در نظم بخشیدن به برنامه‌های حوزه علمیه قم در دوران پیش از انقلاب اسلامی را تا چه میزان مؤثر ارزیابی می‌کنید؟

همانطور که جنابعالی اطلاع دارید، مرحوم آیت‌الله خزعلی(رضوان الله تعالی علیه) در شکل گرفتن مدرسه منتظر به (حقانی)، تصنیف برخی کتب درسی حوزه‌های علمیه، تشکیل جامعه مدرسین حوزه علمیه قم و پیش از آن در جمع آوری تأییدات برای اعلام مرجعیت امام راحل و هماهنگی مراجع وقت با آن بزرگوار و… نقش کلیدی داشتند. ایشان در آن دوره تاریخی و طی دو روز، ۱۹ ملاقات محرمانه با مرحوم شریعتمداری داشته و پیام‌های متقابل وی و امام را منتقل می‌کردند. این قدر به استاد محبوب خود حضرت امام نزدیک بودند که حضرتش بارها از ایشان در جمع با عنوان «خزعلی خودمان» یاد کرده بودند!اما در این مقام مناسب است به نام آسائید آیت‌الله خزعلی اشاره رود، باشد که به‌آن‌الله و از سر لطفی که به همه شیعیان اهل بیت داشتند، من و شما را در این عاشورای حسینی(ع)، نزد حضرت سیدالشهدا یاد کنند؛ مرحوم آیت‌الله حاج شیخ هاشم قزوینی، مرحوم آیت‌الله حاج شیخ مجتبی قزوینی، مرحوم آیت‌الله حاج آقا حسین طباطبایی بروجردی، مرحوم حضرت امام خمینی، مرحوم علامه سیدمحمدحسین طباطبایی، مرحوم آیت‌الله حاج شیخ محمدتقی بهجت و مرحوم علامه شیخ

عبدالحسین امینی نجفی(صاحب کتاب شریف الغدیر).

گذشته از آنچه مورد اشاره قرار گرفت، آیت‌الله خزعلی همواره روایتی می‌کردند: «از اینکه در حوزه‌های علمیه من جمله حوزه قم، درس‌های مختلف دایر نبود، اما خبری از درس تفسیر قرآن نبود یا به ندرت بود، رنج می‌بردم. ایین نکته را با استادانم در میان گذاشتم. آنان نیز موضوع را قبول داشتند و دستور دادند که بنده وقت خود را بیشتر به تدریس تفسیر اختصاص دهم…» این موضوع در خود توجه است که درس تفسیر آیت‌الله خزعلی در سال‌های پیش از پیروزی انقلاب اسلامی، تنها درس تفسیر حوزه علمیه قم بود و ایشان با تسلط به ادبیات عرب – چراکه سال‌ها مطول تدریس کرده و ادیب حوزه شناخته می‌شد و حفظ قرآن، به گونه‌ای که با ذکر شماره آیات، به قرائت آنها بپردازند– به تدریس تفسیر قرآن به قرآن و قرآن به روایات پرداختند که محققان قرآنی امروز حوزه و هفت جلد تفسیر ۶۰۰ صفحه‌ای «نوار جوادان»، از برکت این درس پر برکت به شمار می‌رود. بسیاریند مجتهدین حوزه علمیه قم که تدریس امروز فقه و اصول خود را مرهون دقت‌های علمی و محقق پرور آیت‌الله خزعلی می‌دانند که علاوه بر تفسیر قرآن، سال‌ها به تدریس گفایه و مکاسب، یعنی بالاترین کتب مرحله سطح حوزه مشغول بوده‌اند. حضرت آیت‌الله وحید خراسانی به دامادان مرحوم حجت‌الاسلام والمسلمین هادی مروی، در جلسه‌ای عمومی فرموده بودند: «بلاشک آیت‌الله خزعلی از بسیاری مراجع فعلی حوزه علم هستند، اسماً آنقدر باقوا و محاطند که نه تنها رساله نمی‌دهند که وجوهات شریعیه را که از افراد تحویل می‌گیرند، روی پاکت نام مرجع تقلید فرد پرداخت‌کننده را نوشته و به او می‌رسانند و نسبت به مسئولیت مالی اخروی تا این اندازه محتاط هستند…»

آیا تفسیر قرآن به قرآن» آیت‌الله خزعلی چاپ و منتشر شده است؟

بنده هفت جلد از این تفسیر را از نوار پیاده و برای چاپ آماده کردم. دو جلد از آنها در هزار و ۳۰۰ صفحه منتشر شد، ولی به رغم همه پیگیری‌ها، پنج جلد بعدی هنوز به انتشار نرسیده است! با اینکه مرحوم والد سال‌ها قبل از رحلت خود، ۲۰ میلیون تومان (پول آن دوره) را برای انتشار تفسیرشان به بنیاد

درد

در افتتاحیه بنیاد بین‌المللی غدیر در زاهدان، مولوی عبدالحمید هم با عده‌ای از طرفدارانش آمده بود. او قبل از آیت‌الله خزعلی سخنرانی کرد و به جای پرداختن به فضایل و مناقب امیر مؤمنان(ع)، از معاویه تعریف کرد! من به پدر یادداشتی دادم که شما از کنار گفته‌های او بگذرید، آنها نمی‌خواهند که بنیاد غدیر اینچا تأسیس شود. مرحوم والد هم طسوری واقعه غدیر خم را از منابع اهل سنت تبیین کردند که عبدالحمید مبهوت شده بود! بر نامه تأسیس بنیاد در زاهدان هم به خوبی و آرامش انجام شد

به حفظ نهج‌البلاغه و شما هم قرآن را حفظ کنید…» ایشان نهایتاً از دانشجویان سبقت گرفته و کل نهج‌البلاغه را حفظ کردند، در حالی که آنها نتوانستند قرآن را حفظ کنند.

در مناطقی که اهل سنت سکونت دارند، برخی عاقدانه به دنبال تفرقه افکنی بین شیعه و سنی نبوده و هم اینک نیز هستند. آیت‌الله در مقام تبلیغ در این شهرها چگونه عمل می‌کردند؟

ایشان هدفشان نشر فرهنگ غدیر و سیره امام علی(ع) بود. به همین دلیل در بنیاد بین‌المللی غدیر، اساساً اجازه اقداماتی که موجب اختلاف و دو دستگی بین شیعه و سنی می‌شود را نمی‌دادند. کتاب‌هایی را که در دوره حیات ایشان از سوی بنیاد چاپ می‌شد ابتدا بنده مطالعه و در برخی موارد ویراستاری می‌کردم و مواردی که احتمال می‌رفت تفرقه انگیز باشد، حتی حقایقی که باید نوشته می‌شد، اما در چارچوب فعالیت برون مرزری بنیاد بین‌المللی غدیر نمی‌گنجید را حذف می‌کردم و آیت‌الله خزعلی هم در نهایت آنها را مطالعه و بعضاً برای برخی از عناوین ترقظ می‌نوشتند. یاد است برای افتتاح نمایندگی بنیاد غدیر در سیستان و بلوچستان، در روز عید غدیر به زاهدان رفته بودیم. مولوی عبدالحمید هم با تعداد زیادی از طلاب و هوادارانش آمده بود. عبدالحمید قبل از پدر، به ایراد سخنرانی پرداخت. قرار بود از غدیر صحبت کند، اما از فضائل معاویه داد سخن داد!

آیت‌الله خزعلی که بسیار محب امیرالمؤمنین(ع) بودند، از بیان این سخنان مخصوصاً در اجلاس بنیاد بین‌المللی غدیر، به شدت ناراحت شده بودند. من روی کاغذی خدمت ایشان نوشتم: «به نظر من خوب است که خطایش با سلام پاسخ داده شود، با کرامت از آن بگذرید و نشنیده بگیرید، اینها می‌خواهند بر نامه را بهم بزنند! قصدشان اختلاف افکنی است از بنیاد غدیر در زاهدان است که قابل قیاس با هیچ ثروتی نیست. مهم‌تر از همه اینکه ایشان تمام عمرشان راوقف قرآن و معرفی اهل بیت(ع) کرده بودند. همانطور که اشاره کردم، اولین درس تفسیر حوزه علمیه قم را ایشان داشتند. هنوز در آن دوره، مرحوم آیت‌الله مشکینی و آیت‌الله جوادی آملی درس تفسیر نداشتند. تفسیر ایشان در آن دوره، به هفت جلد ۶۰۰ صفحه‌ای تبدیل شد که در نوع خود منحصر به فرد قلمداد می‌شود.

علل پرداختن ایشان به حفظ قرآن و نهج‌البلاغه چه بود؟

ایشان بسیار با قرآن و نهج‌البلاغه انس داشتند. خاطررم است که در دوره‌ای، امام جماعت مسجدالنبی(ص) حذیفی نامی بود که با شیعیان زاویه داشت. او در یکی از سفرهای مرحوم والد به حج، آیات مختلف را با شماره آن از ایشان سؤال کرد و پدرم بدون تأمل، ایین آیات را می‌خواندند. او حتی در برخی سؤالات گمراه‌کننده خود، دو آیه را تلقیح می‌کرد و در باره آن می‌پرسید! پدر به سرعت می‌گفتند بخش اول. مثلاً آیه ۱۸۲ سوره بقره و قسمت بعد، جزئی از آیه ۴۳ سوره مائده است! در آخر این جلسه، حذیفی گفته بود: «این فرد معجزه قرآن است!». یک بار هم سر کلاس نهج‌البلاغه در دانشگاه امام صادق(ع)، برای اینکه دانشجویان به این کتاب شریف علاقه پیدا کنند، فرموده بودند: «می‌دانید که حفظ کردن نهج‌البلاغه، سخت‌تر از حفظ کردن قرآن است. من از امروز شروع می‌کنم

۱۳۹۳، رهبر معظم انقلاب اسلامی، در عیادت از آیت‌الله ابوالقاسم خزعلی

۹ جوان ۶۸۵۷

مثل ماه‌های محرم و صفر، خودجوش مراسم و هیئت و بزرگداشت خواهند داشت. ایشان فرمودند توجه دادن به عید غدیر، به واقع توجه دادن به اصل امامت و عامل اصلی هدایت همگان است. تکیه کلام آیت‌الله خزعلی این بود که غدیر اصل و رمز مکتب تشیع و شایسته است مثل عاشورا، آمیخته با فرهنگ جامعه اسلامی باشد. به هر حال مرحوم والد، نظری را که خدمتشان دادم پسندیدند و با دعوت علما و مسئولان به منزل، بنیاد غدیر را تأسیس کردند. ایشان برای پاک‌رفتن این نهاد و با شور و شوق فراوان، در ۸۰ و ۹۰ سالگی، به نقاط مختلف کشور می‌رفتند و برای تبلیغ فرهنگ غدیر، از مردم و مسئولان بیعت و قول می‌گرفتند!

از منظر شما، آیا بنیاد بین‌المللی غدیر توانست به اهداف اولیه خود برسد؟

در مقطعی که آیت‌الله خزعلی دبیر کل بنیاد بودند، یک ریال بودجه دولتی نداشتیم و بنیاد به صورت هیئتی اداره می‌شد و مخارج آن از طریق کمک‌های اعضا یا خبرین تأمین و برنامه‌ها به صورت منظم اجرا می‌شد. به برکت همین تلاش‌های پیگیر و مخلصانه ما توانستیم در همه استان‌ها نمایندگی راه‌اندازی کنیم. مردم هم که حقیقت و نورانیت موجود در این اقدام را می‌دیدند، با علاقه و انگیزه به آن می‌پیوستند و نتیجتاً بنیاد توانست در نیل به اهداف اولیه خود موفق باشد.

کتابخانه بنیاد بین‌المللی غدیر از کتب اهدایی آیت‌الله خزعلی ایجاد شد و کار خود ادامه داد. این مجموعه‌اهدایی چه ویژگی‌هایی دارد؟

بله. مرحوم آیت‌الله خزعلی کتابخانه بزرگ و نفیسی داشتند که آن را به بنیاد بین‌المللی غدیر اهدا فرمودند. در حوزه‌های علمیه و به ویژه حوزه علمیه قم، مرحوم والد و دامادان مرحوم حجت‌الاسلام و المسلمین هادی مروی، به عنوان دو کارشناس سرشناس کتب و منابع اسلامی معروف بودند و مجموعه گردآوری شده از سسوی این دو بزرگوار در طول سالیان دراز، از نظر محتقان بسیار ارزشمند به شمار می‌فت. به نقلی آیت‌الله خزعلی در توصیب **اصل ۱۴۲قانون اساسی اشاره کردید. ارزیابی شما از میزان اجرای این اصل تا هم اینک چیست؟**

آیت‌الله خزعلی بسیار بر شفاف‌سازی تأکید و اصرار داشتند و الگوی اینکه چگونه باید اصل ۱۴۲ عملی و اجرا شود را برای اولین بار از خود و خانواده‌شان شروع کردند. ایشان می‌گفتند: «مستور روحانی غیر روحانی بایبد به آپارتمان ۸۰ متری بسنده کند یا مسئولیت بگیرد! باید اصل ۱۴۲ اجرا و درباره دارایی مسئولان شفاف‌سازی انجام شود. باید دارایی مسئولان از ابتدا تا انتهای مسئولیت‌شان مشخص شود…».

البته در بسیاری از کشورها همین گونه است و در کشور ما هم بنای قانون بر همین است، ولی در عمل محرمانه شده است. متأسفانه در مجمع تشخیص مصلحت زمان هاشمی رفسنجانی اینگونه شد. رئیس کتونی مجمع تشخیص مصلحت هم همچنان این قفل را نگشوده است، در حالی که این امر قطعاً به مصلحت نظام نیست. شاید اطلاع داشته باشید که ریاست جمهوری کنونی به قولی که به سرمد داده بود، وفا کرد و خودش، معاونان و وزرا، اظهارنامه اصل ۱۴۲ را پر کردند، اما متأسفانه حتی نمی‌توانند این خبر را منتشر کنند!از خود حدیث مفصل بخوان از این مجل! از روح آیت‌الله خزعلی و سایر پایه‌گذاران انقلاب، از این روندها راضی است؟

من که فکر می‌کنم نه! یک بار ایشان را در خواب دیدم که عبا را روی سرشان انداخته بودند و در

برف می‌آمدند! در خواب می‌دانستم که از دنیا رفته‌اند و دلم برایشان خیلی تنگ شده بود. از دیدنشان خوشحال شدم، دستشان را بوسیدم و همراهشان راه رفتم. خدمتشان عرض کردم اگر به سال ۱۳۳۸ باز برگردید، باز هم مردم را برای قیام و انقلاب دعوت می‌کنید؟ ایشان به رغم ناراحتی گفتند «بله آقا» و به سمت حرم حضرت معصومه(س) رفتند. من هم همراه ایشان رفتم. در ادامه فرمودند: «آقا می‌دانید این شهیدان، این انسان‌های به کمال رسیده، این ارواح نورانی، چقدر در پیشگاه خدای متعال ارزشمند هستند! شما میراث اینها را در اختیار دارید، باید بسیار مراقبت کنید، نزد خدا و آنها مسئول هستید.»

به عنوان واپسین سؤال، اکنون که به سسیره و کارنامه آیت‌الله خزعلی می‌نگرید، آن را چگونه توصیف و تحلیل می‌کنید؟

اگر بخواهم به عنوان فرزند و کسی که ۲۰ سال معاون و همراه آیت‌الله خزعلی بوده‌ام، سخن بگویم باید تأکید کنم که ایشان کارشان راطلبگی می‌دانستند و هر آنچه را هم که انجام دادند، در این راستا قلمداد می‌کردند. برای اسم و رسم کار نمی‌کردند و خلوص نیت داشتند. شخصیتی بودند که رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری، آن مرحوم را الگوی خبرگان توصیف کردند فرمودند: «ایشان نسبت به نظام اسلامی متعهد بود و درباره مسائلی که می‌گفت، استقامت داشت، برای اجرای آن می‌ایستاد، این مرد ایستاد…» ایشان به طور مشخص بر ایستادگی و پایدردی‌شان تأکید کردند. رمز توفیق و عاقبت بخیری مرحوم والد نیز همین پافشاری بر حق بود.

✽ این گفت‌وگو در *ایام ماه محرم انجام شده است.*